

hinduizam

vera vučkovački

Otprilike između IV i III veka pre n. e. započinje uticaj domorodačke misli na arijsku. U daljem razvoju, putem niza reformacija, suksesivno je došlo do oblikovanja hinduizma. Još od starih vremena hindusima su se smatrali samo oni Indijci koji su priznавali kastinski sistem.

Za razliku od ostalih religija Indije (budizma, dñinizma, islama, sikhizma i hrišćanstva) hinduizam nema osnivača, nema jedinstvenu, utvrđenu dogmu, niti vrhovni crkveni autoritet. On je, manjeviše, živa rezultanta sume versko-kulturnog razvoja, starog pet hiljada godina. Predstavlja sintezu obilja verskih i filosofskih pravaca koje obdržava i spaјa socijalni red – kastinski sistem. Hinduista sme da veruje u koga god boga hoće, prema ličnom nahodnjenu, čak i da ne veruje ni u jedno određeno božanstvo, ali mora verovati u karmu i imati za cilj oslobođenje od ponovnih radanja i stanjanja sa univerzalnim duhom: bogom u teističkom, ili parametru u filosofskom viđenju tog fenomena. Ipak najznačajnija dužnost hinduiste je poštovanje kastinskog sistema. Zato se hinduizam smatra, pre svega socijalnim redom, sankcionisan religijom i strogo utvrđenom etikom.

Poreklo reči potiče od srednjevekovnog termina hindu, izvedenog iz sanskrtske reči saindhava, što je označavalo stanovnika Sindha (oblast oko reke Inda). U to vreme, reč je označavala stanovnike ovog područja, bez obzira na versku pripadnost. Kasnije se ograničila samo na versku pripadnost, na pripadnike religije hinduizma.

Teško je dati precizniju definiciju hinduizma; on je koliko religija, toliko i shvatanje života, celokupnu aktivnost čoveka Indije, od rođenja do smrti: njegov način mišljenja, običaji, zakoni, a specijalno društveno uređenje.

Hinduizam se оформljavao tokom bezbroj vekova: najranije osnove da je vedizam, a kraj razvoja može se smatrati doba Gupta, (oko IV veka n. e.). Hinduizam je sinteza vedizma i domorodačke misli. Tokom razvoja na njega će uticati budizam, dñizam, islam, čak i hrišćanstvo.

U I veku pre n. e. politička konsolidacija Arijaca u Indiji bila je u glavnom završena. Kulturno i etničko spajanje sa domorocima oblikovalo je novi tip kulture, spojem dveju tradicija. U tom procesu stari bogovi Rigveda ustupili su primat novim Višnuu i Šivi, nejasno naglašenom bogu plodnosti doarijskih religija. Lokalna božanstva su asimilirana većinom putem pojma avatara (inkarnacije), a divinizirani heroji istorije postali su inkarnacije novih bogova. Najvernija refleksija religije toga doba su epovi Ramajana i Mahabharata, kao i tekstovi zakona Dharmašastre. U hinduizmu je došao do izražaja kult bhakti – devocija personalnog boga. Novi ritual puda sastojao se od molitava (pojedinačnih i skupnih), praćenih muzikom, plesom, zasipanje idola cvećem, vodom, mirisnim uljima, hranom i kadencijem. Najznačajniji tekstovi ranog oblika kulta bhakti iz Bhagavad Gite, utkani su u tekst Mahabharate, u obliku besede upućene heroju epa Arduni (kroz usta Krišne) i Upa-nišade u kojima se nalaze smernice hinduizma.

Izgleda da se idolatrija, kao opšta verska praksa, pojavila nešto kasnije. U najranije doba hinduizma nema hramova; ritual se, kao i u vedsko doba, obavljao na otvorenom prostoru, nešto kasnije u jednostavnim drvenim svetilištima, još kasnije u pećinama. Prvi hinduistički hramovi od kamena i cigle počeli su se graditi od ranog doba vlade dinastije Gupta, oko III veka n. e. U V veku n. e. počinje da raste značaj femininih božanstava u raznim oblicima, što predstavlja reminiscenciju na boginju majku i kult plodnosti u punom obimu. Kasnije, kultu plodnosti posvećuje se mnogo tekstova (specijalno u hinduističkom tantrizmu). U srednjem veku oživila je i praksa krvne žrtve, sa životinjama kao glavnim objektima. Pretpostavlja se, a i literatura potvrđuje, da su u nekim dobnima i sektaima i ljudi bili prinošeni na žrtvenik. U tom pogledu, formativni period krvne žrtve bio je sati – spaljivanje udovice na odrvu umelog muža.

Od IX do XII veka javljaju se značajni mislioci i teolozi Šankara, Ramanuda i Madhava koji su obnovili i idejno razradili hinduizam.

Na jugu Indije, od XII veka nastaju zbirke verskih poema (autorstvo se pripisuje Narajani). To su poeme posvećene kultu boga Šive. Drugi, Alvari, pevali su u slavu boga Višnua. Od tada se hinduistička literatura stalno množi i komponuje na pokrajinskim jezicima, upijajući puno elemenata lokalnih verovanja i shvatanja, što je logično dovelo do stvaranja bezbrojnih škola u okviru kulta dva najpopularnija boga Šive i Višnua.

Sociološki i etički aspekti hinduizma su specifični; oni su bez malo tri hiljade godina održavali strogo klasificiran socijalni sistem, sve po »naredbi bogova«, dok su njegovi tumači, brahmansi sveštenici, držali ključ verskih sankcija, za sve kaste i podkaste, nejasno formulisani u kasnim Vedama, a sada su bili određeno sociološki razradene. Kako je u Indiji postojalo četvoroklasno društvo: brahmani, kshatrije, vajšje i šudre, isto je tako bilo i četiri stupnja u verskom životu svakog čoveka (tzv. upanaja, hinduista koji ima prava na ceremoniju posvećivanja, odnosno, primanja u hinduizam). Posle ceremonije posvećivanja, koja je obavljena neposredno pre dobow puberteta, mladić postaje učenik brahmačari. Sledeci stupanj je grihastra, tj. domaćin, kada mora da se oženi, rada decu i ispunjava porodične dužnosti. Jedna od značajnih dužnosti glave domaćinstva bila je religiozna: on je rukovodio obavljanjem domaćeg rituala. Pred starost, kada postane deda i vidi unuke, on se povlači iz aktivnog života, odnosno postaje vanaprasta, ode u neku kolibu u šumu ili pećinu gde posvećuje svoj život duši. Kao sasvim star čovek on mora da bude verski prosijak – latalica, tzv. sanjasi, kada se odriče svih zemaljskih dobara. Šema četiri ašrama, ili četiri stupnja u životu hinduiste, iako opisana u mnogim verskim tekstovima, nije nikada bila formulisana specijalnim zakonima, kao naredba, nego je više predstavljala nepisani ideal svakog pripadnika hinduizma.

Osnovni princip hinduističkog socijalizma i etike bio je Var-našramadharma – zakog života kasta. Najranije značenje reči varna odnosno se na boju kože, a ovde označava socijalnu kategoriju, kastu. Najviša kasta su bili brahmani. Bili su sveštenici i najintelektualniji sloj stare Indije. Oni nisu težili za bogatstvom već samo vladom nad duhovima ljudi. Njihov život podlegao je celom nizu strogih restrikcija. Druga na lestvici bila je kasta kshatrija: ratnici i plemići, vladari i gospodari jedne ili više pokrajina, a u nekim dobnima i kraljevi. Njima su verski i socijalni zakoni dozvoljavali mnogo toga što je ostalim kastama bilo zabranjeno (ubijanje i ishrana mesom). Vajšje su bili trgovci i veleposednici. Oni su u svojim rukama držali materijalna blaga zemlje. Poslednji na lestvici bile su šudre: služe i seljaci bezzemljaši. Mešanje kasta bilo je veoma strogo zabranjeno. Sistem je u svom »okamenjenom« obliku živeo do naših dana. Najteži položaj je bio ljudi van kasta. Tu je vladala puna diskriminacija. Zvali su ih nedodirljivi. Oni su živeli van naselja kasta, a nisu smeli čak ni da prođu kraj čoveka iz kaste.

Do ovakvog oblika sistema dolazilo je suksesivno tokom vekova. Njegovo stvaranje okružuje niz legendi. Postojalo je verovanje da su u legendarnoj pradavini ljudi bili savršeni, tako da se ispunjavanje zakona karne odvijalo automatski. U eri opadanja sreće čovečanstva, zakoni su bili prekršeni, a čovek je zapao u greh i anarhiju. Tada bog Višnu bi proglašen božanskim carem koji će sprovoditi dharmu (zakon) prinudom. Vera, tradicija, način života, sve je moralno da ostane intaktno, a nikakva mešavina kasta ili novotarije nisu smeće pomutiti čistoću hinduizma. Čuvajući socijalni red hinduistička dogma tvrdi da se na taj način ostvaruje vrhunski religioni cilj.

Etika hinduizma, formulisana u Bhagavad Giti i tamilskom Kuralu, za običnog čoveka propisivala je tri glavna cilja; da sledi dharmu, da ostvari materijalno blagostanje svojoj porodici (ardha) i koristi blagodeli kame (ljubavna zadovoljstva). Teoretski, svi ciljevi su bili podređeni mokši (oslobodenje od ponovnih radanja). Ovaj cilj može se ostvariti jedino rigoroznom askezom.

Hinduističku kozmogoniju oblikuje legende tri glavne škole: šivizam, višnuizam i šaktizam. Višnuisti smatraju da kozmos živi u ciklusima, tzv. kalpama, ili danima boga Brahma (period od preko četiri miliona zemaljskih godina). Bog Višnu se javlja kada svet treba da bude stvoren, kao centralni simbol i akter procesa stvaranja. Duše svete imaju svoj vek, a kada svet propadne, one se utapaju u apsolutnu dušu – Brahma. Šivisti, stvaranje, održavanje i propagiranje sveta pripisuju akciji boga Šive: »askezom i igrom on ga stvara, svojim načinom života i delima održava, a opet igrom (druge vrste) razara.« Treća škola, šaktizam, boginju majku smatra potencijalnim uzročnikom: kozmos se stvara kao posledica kozmičkog koitusa sa bogom Šivom, transcendentnim partnerom boginje majke, gde Šiva igra, neznačnu, pasivnu ulogu. Filozofija hinduizma novog veka smatra ove legende simbolom evolucije kozmosa.

U doba pojave rukopisa Vedanta i Upanišada (pred početak nove ere) došlo je do vidnijeg spajanja arijske i dravidske kulture. Teško je reći koji je od dva kulturna elementa bio dominantniji. To je zavisilo od doba. Kasnije je svakako domorodački bio snazniji. Ove dve tradicije su divergnetne po tipu, i analizom se mogu razgraniciti. Kao prvi rezultat sinkretizma bilo je shvatanje kozmosa: »kozmos je večan, ali podleže permanentnim menama. Periodično se stvaraju svetovi brahmane (jaje boga Brahma) koji žive i propagaju.« Koliko jedan svet traje, i u kojim vremenskim razmacima se obnavlja, zavisilo je od shvatanja pojedine škole, kod kojih su ciklusi različiti, a isto tako zavisilo je i od elemenata iz kojih je, prema legendi, svet sačinjen. Izvesne škole smatraju kao primarni stimulans boga, ili koegzistencije pramaterije, proizišle iz boga.

Ima škola koje zastupaju mišljenje da bog komponuje večne atome i tom kompozicijom stvara novi svet. Svaki pojedini svet sastoji se od zemlje sa morima, kontinentima, ljudima i životinjama, zatim donjem sveta stepenasto podeljenog. U donjim svetovima vladaju demoni koji kažnjavaju grešnike, ali ih ne drže u paklu večno, nego ih vraćaju zemlji, putem novog radanja. Iznad zemlje, takođe u regionima, stanuju bogovi.

Filosofija hinduizma, sa svojom teorijom kauzaliteta, smatra da duše svih bića ističu iz boga Brahma, »boga sa četiri lica«. One se useljavaju u materiju (telo) i lutaju iz jedne egzistencije u drugu, a oblik nove egzistencije zavisi od kakvoće i etičkog stava čoveka u prethodnim životima. Isto pravilo odnosi se i na poluboga; i oni moraju da ostavare savršenstvo i postanu išvare, tj. bogovi. Kada jedno božanstvo prelazi iz jedne faze u drugu, na njegovo mesto u nebeskoj hijerarhiji dolazi drugi bog koji obavlja negeve dotadanje funkcije u svetovima. Svi bogovi imaju svoj određeni vek; najdugovečniji je Brahma, bog duha i uma, prilično apstraktan pojam, a jedno vreme vrhovni bog panteona. Njegov život traje sto »brahminih godina« (311.040.000.000 zemaljskih godina). Njegovom smrću propada svet, odnosno život svetskog sistema, postaje ponovo pramaterija, koja se ne može definisati. U tom stanju mirovanja ostaje dugo, zatim se ponovo rada novi Brahma, a sa njim proističe i novi svet. Kao i u životu čoveka, i u Brahminom se smenjuju dani i noći. Kada se dan Brahma završi, nastupa propast sveta, koji pretstavlja samo donji deo svetskog sistema. Noć Brahma je simbolično zalazak sunca. Radanjem novog Brahminog dana započinje novo stvaranje.

Hinduistička kozmogonija ima gospodare osam strana sveta: Indra – gospodar Istoka (simbol mu je beli slon), Agni – Jugostoka (simbol plavi ovan), Jama – gospodar Juga (simbol mu je pravi bufalo), Surja (inače bog sunca) je vladar Jugozapada (simbol: zlatna kočija koja vuku plameni konji), Varuna je car Zapada (simbol: krokodil), Vaju vlada Severozapadom (simbol: bela antilopa), Kubera – gospodar Severa (simbol: vazdušna kola ili beli konj) i Soma (ili Šiva, kako u kom dobu) je gospodar Severoistoka (simbol Somin šumska antilopa, a Šivin bik Nandi). Kao dodatak ikonografskom opisu, svi imaju počasne slonove, a neki od bogova i bele. Svi ovi bogovi su gospodari zvezdanih sistema, a određuju i klimatske manifestacije. Izvršiocu njihovih naredenja su manja božanstva, polubožanstva, duhovi i demoni. Mitovi o njima su bogati i živopisni, sa tendencijom ka harmoniji logike.

Hinduističke legende o stvaranju sveta prilično su komplikovane. Od vedskog doba do oformljenog hinduizma niklo je više legendi o poreklu svetova. Svaka glavna sekta stvarala je svoj mit da bi istakla svog boga zaštitnika. Tako, himne Rigveda čin stvaranja pripisuju bogu Indri; drugi mitovi bogu Varuni, zatim trojstvu: Agniju, Indri i Marutima. U kasnijoj himni Purušasukta stoji da je žrtveni obred bogova sa džinom stvorio svet: džin je postao nebo, njegov pupak atmosfera, a stopalo zemlja; iz misli je iskočio mesec, iz očiju sunce, iz usta Indra i Agni, a dah njegov postao je vetar. U mitologiji Upanišada: univerzalni duh oblikovao je čoveka. Taj prvi čovek podelio na dve polovine: žensku i mušku. Konceptacija ovog mita započinje teizmom, a završava se agnosticizmom. Prvobitno shvatanje fenomena stvaranja mitologije Purana je primativno i konfuzno. Nešto kasnije, u konцепцији Bhaagavata Purana, deskripcija je određenija: Narajana, prabog, je univerzalni tvorac: govor su stvorila njegova usta. Vede su iznikele iz tkiva njegovog tela, nektar sa jezikom, svod iz nosa, nebo i sunce iz pupila njegovog očiju, mesta hodočašća iz ušiju, oblacici i kiša iz kose. Bljesak svetlosti iz brade, stenje iz noktiju, planine iz kostiju. »Narajana počiva na listu banane koji pliva pravodama sisajući palac svoje noge« (simbol večnosti, večnog kruga radanja i smrti). Kasniji delovi istog rukopisa izvode mit o kozmičkom jajetu (zaljutno jaje) koje ima trostruku prirodu: satva – božanska snaga, rada – društvena sila i tama – božanstvo. Mit o kreaciji u Manuovom kodeksu kaže da je: »samoegzistirajući (apstraktno božanstvo koje nije rođeno, ne umire, a postoji beskonačno), stvorio sve iz svog sopstvenog tela. Prvo vodu (u ovom mitu voda se naziva nara) u koju je zaronio seme, seme je postalo »zlatno jaje« (Hiranjagarbha) »blještavo kao sunce«. Iz zlatnog jajeta se ispilio Brahma koji je stvorio sve ostalo.

Visoki stepen apstraktne misli je jedna himna o stvaranju sveta. Ona tvrdi da je svet nastao putem tapasa (toplota), u prenosnom značenju, stvoren je putem žrtvenog rituala. Kasnije, posredstvom popularnosti asketizma, tapas je tumačen kao žarka religioznost, izražena u asketskoj pokori. Najživopisnija legenda o stvaranju sveta je mit o »bućanju mlečnog okeana«: veliki bog (Višnu) iščupao je najviši vrh Himalaja i njime, potpomognut ostalim bogovima, bućao mlečni okean, a tim bućanjem stvorio sve što postoji na zemlji.

Hinduistički panteon je plod sinkretizma najranijih indijskih verovanja, arijske verske tradicije i primitivnih verovanja domorodačkih plemena: boginje majke, totemi i duhovi. U hinduističkom panteonu izvorna arijska verovanja i božanstva izgubila su od prestiža. Posle epskog perioda u kojem je Brahma još imao do nekle značajnu ulogu, i brahmanizma, karakterističnog trojstvom (trimurti)

(Brahma, Višnu, Šiva), Brahma u klasičnom dobu hinduizma gubi značaj. Bog Indra je izgubio popularnost, a novi bogovi Šiva i Višnu postali su »gospodari ljudske sudbine i kozmosa«. Stvaranjem velikog broja sekta i podsekti, povećao je i broj bogova, polubogova, dobrih i zlih duhova. Mnogi vedyjski bogovi doživeli su dogmatsku transformaciju. U obnovljenom hinduističkom panteonu, pored Šive i Višnua, ističe se značaj bogova Ganeše, Kartikeje i boginja Parvati, Lakšmi, Sarasvati, Hanumana boga majmuna, Rame i Krišne. U Bengaliju i Asamu porastao je kulg boginja zmitja Manase i Sitala. U hinduistički panteon uključena su mnoga božanstva kulta prirode: divlje i domaće životinje, reke planine, šume i drugo. Mitovi o životu bogova, zakoni njihovog porodičnog života, međusobni odnosi, mane i vrline koje su im pripisivane, replika su života ljudi, njihovog ambijenta, socijalnog statusa, fizičkih i mentalnih osobina.

Zena nekog boga u hinduističkom panteonu počela se smatrati njegovom inkarnacijom, a pripisivana joj je moć i važnost identična onim koja su krasila njenog muža, što bi se moglo smatrati kao neobična pojava za kastinsko, patrijarharno društvo, kakvo je bilo indijsko u vreme cvetanja ortodoksnog hinduizma, a specijalno neobično za indijski srednji vek, kada je islam, svojim idejama o društvenom položaju žena, još jače potencirao već postojeca hinduistička shvatnja koja su porobljavala žene.

Pored nebeskih bogova, hinduistički panteon ima i zemaljske bogove. To su bili brahmani, čuvene askete – mudraci, umni ljudi, a specijalno čudotvorci. Gurui (učitelji) su za svoje učenike bili bogovi na zemlji, verujući da je guru inkarnacija nekog boga. U okviru sveopšte divinizacije, hrana je takođe smatrana božanstvom: »treba je prvo obožavati, pre nego što se pojede«. Mnogobrojno, periodična stremljenja nekih škola ka monoteizmu i ponovno vra-

ćanje politeizmu, rezultirali su konfuziju u mitologiji i dogmatici, tako da je stvorena gusta »džungla« bogova i motova o njima.

U hinduizmu, promene su doživeli i rituali i verske ceremonije. Za razliku od vedskog, hinduistički ritual je puđa, odnosno devocija nekog boga. Sa neznatnim izmenama, hinduistički bogovi su obožavani u obliku ikone, skulpture, ili bilo kakve slike (idola), specifičnim oblikom rituala, verujući da dotočno božanstvo na neki način učestvuje u ritualu. Prilikom obavljanja puđe bogu se prinose darovi; puđa nije pretežno akt molitve, više je akt darivanja i odavanja poštovanja bogu. Tom prilikom pred noge idola stavlja se voda »da u njoj bog opere noge« (to najčešće čine sami vernici ili sveštenici) i cveće, čak i nakit kojim se ukrašava idol. Tokom celoga dana obavlaju se razne ceremonije: jutrom rano boga bude zvucima muzike, zvonima i duvanjem u školjke; zatim ga Peru, suše i oblače, kute girlandima od cveća i nakita, kade i pale pred kipom ili ikonom mirisne štapiće (zovu se agarbati). Posle toga ga »hrane«, obično kuvenim pirindžom i voćem, od čega bog »pojede« nevidljivi deo, dok gro ostavlja da se podeli sirotinji. U mnogim hramovima kip nose noću u krevet na počinak, gde »uživa u zagrljaju svoje žene, ili žena«. U većim hramovima bog je okružen blistavom pratinjom i igračicama (replika počasti koje su se u staro vreme odavale maharadžama).

U dane festivala idol se stavlja na svečane kočije, raskošno iskice cvećem, šarenim papirima, nakitom od dragulja. Ove kočije vuku sami vernici (neka kola znaju da budu teška i po dve i više tona). Kola glavnog hramovnog boga prate kočje manje značajnih bogova, iza njih idu muzikanti, igrači i igračice (bajadere), ljudi koji bogove hlade lepezama i nose velike, raskošne suncobrane. Obično, procesija ide prema reci ili nekoj većoj vodi, gde se bogovi ceremonijalno kupaju uz učešće bezbrojnih vernika.

U starom veku hinduistički hram je bio malo drveno svetište, okruženo nizom kipova, razne veličine. U doba vladavine careva Gupta (III – VI vek n. e.) počeli su da se grade veliki hramovi od

kamena, čiji broj i raskoš, a specijalno umetnička vrednost, neće biti nikada nadmašeni. Prema podacima iz literature, u to doba hramova je bilo više nego dvoraca. Srce svakog hinduističkog hrama je centralno svetište garbagriha, u kome stoji kip boga kome je hram posvećen. Od hrama vode stepenice ka velikom bazenu sa vodom ili reci, gde se obavlja ritual kupanja. Od najstarijih vremena bazen je bio sastavni deo hrama, jer voda i kupanje spadaju u okvir ceremonijala ritualna verenika. (Isto se može sresti i kraj budističkih i diniističkih hramova). Veliki hramovi u svom arhitektonskom sklopu imaju skupnu salu, u kojoj se recituju stihovi verske literature, a izvan hrama bila je neka vrsta prihvatišta za hodočasnike. Tip kongregacionog bogosluženja nepoznat je hinduizmu. Vernici dolaze u hram, sami ili sa porodicom, donose darove i obavljaju rituale (retko uz učešće sveštenika).

Mada je krvna žrtva u hinduizmu formalno nestala, u kasnijem razvoju pojavio se novi tip krvne žrtve koji je bio naročito popularan u srednjem veku. Blagi oblik ovog rituala ima šivizam, a donekle i višnuzam. Oni su specijalno česta pojava u kultu boginja Durge ili Kali. Ceremonijal rituala krvne žrtve izvodi specijalni sveštenik (jedna vrsta žreca), uz učešće vernika. Žrtva se, bez mnogo prethodnih ceremonija, kolje pred idolom, ali tako da njena krv zaliće, ili bogato poprska kip, verujući da na taj način duša žrtve odlaže direktno bogu i kao emisar sobom nosi bogovima želje ljudi, a sama žrtva se purifikuje. Danas, krvna žrtva nailazi se najčešće u hinduističkim hramovima Bengalja.

U srednjem veku na žrtvu su najčešće prinošeni bivoli, jarnici, ovce i pernata živina. Pomenuli smo da su se u srednjem veku na žrtvenik prinosili i ljudi. Teoretski, egzekucija svakog kriminalca osudjenog na smrt, u staro doba se obavljala u vidu neke vrste žrtvenog rituala, verujući da se tako i duša kriminalca čisti od greha. I u indijskoj literaturi i podacima nekih stranih putopisaca, nailazi se na podatke o kidnapovanju mlađih devojaka da bi poslužile kao žrtveni objekat na tajnim ritualima nekih opskurnih hinduističkih sekta (najčešće kod hinduističkog tantrizma). U srednjem veku bilo je ljudi koji su dobrovoljno išli u hram da presekut svoj grkljan pred kipom boga.

Običaj sati, spaljivanje žive žene na odrumlog muža, bio je jedna vrsta ljudske žrtve. Drugi oblici rituala i verskih ceremonija ove vrste bile su popularne u sektama koje su obožavale ženska božanstva. Značajni su i rutali lingi (falus) i drugim simbolima plodnosti, koji su bili (a delimično i danas postoje) u okviru opisanih rituala, sa neznatnim izmenama.

Hinduizam ima mnogo sekta. U hinduizmu je rano došlo do šizme, ustvari, on nikada i nije bio homogena religija, kao što su to bili dinizam i budizam, jer nije imao samo jednog osnivača, niti je nastao odjednom, što je tipično za sinkretsku religiju kakav je hinduizam. Sekte u hinduizmu se razlikuju od istog pojma u drugim religijama. Najveći broj hinduista nisu sektaši, oni, prema svojim potrebama povezuju raznorodna shvatanja i ideje. Tolerantni su prema drugim religijama. Reč sekt u hinduizmu označava više davanje primata nekom bogu, misli i učenju, dok se sve razne škole poštuju i priznaju, a nekada im čak služe kao idejne inspiracije. Sve te brojne sekte mogu se podeliti na šest glavnih grupa: višnuzam, šivizam, šaktizam, ganapati, surapata i smartha. Prve dve su od samog početka bile najznačajnije, imale najveći broj pripadnika i najviše škola. Surapata, kult sunca, po značaju daleko zaoštaje. Kombinacijom šaktizma i ganapati nastao je, u srednjem veku, hinduistički tantrizam, a sektu smarthi idejno počiva na religiji epova i nekih Purana.

Sekta višnuzam obožava boga Višnua u raznim oblicima (inkarnacijama) smatrajući ga tvorcem i gospodarem sveta. U okviru ove sekte postoji pet velikih škola koje se medusobno razlikuju načinom posmatranja odnosa boga Višnua prema individualnoj duši i materiji. Osnivanje svake škole vezano je za ime nekog značajnijeg mislioca, ili verskog učitelja. Škola Ramanude (XI vek n. e.) smatrala je da su duša i materija sastavni delovi božanskog tela. Valabha (XV vek n. e.) zastupao je mišljenje da su i materija i duša identični sa bogom, mada su sva tri atributa: postojanje, mišljenje i zanos ustvari pomračeni, i to, zanos je pomračen dušom, a postojanje je mišljenje materijom. Prema učenju Nimbarke (XII vek n. e.) duša i materija čine jedinstvo sa bogom samo utoliko, ukoliko od njega zavise, dok učitelj Madghva (XIII vek n. e.) kaže da su duša i materija potpuno različiti od boga. U XVI veku n. e. teolog – mudrac Čaitanga zastupao je doktrinu da se veza izmedu duše i tela uopšte ne može izraziti. Sve ove škole zajedno zastupale su mišljenje da je bhakti (ljubav prema bogu) jedini put spasenju i ostvarenju vrhovnog saznanja, osim mudraca Valabhe koji je ostvarenje tog cilja video u odricanju od života, vrhunskom asketizmu.

Sekta šivizam čini ceo niz škola, prilično popularnih filosofija pluralističkog pravca, kao i raznorodnih asketskih doktrina, sa Šivom kao vrhovnim bogom. Za svoje doba populatnu kašmirsku školu trika (danas više ne postoji) da je vrhovni cilj svakog čoveka leži u ponovnom utapanju u boga iz koga je, prema verovanju, u pradoba proistekao. Ova škola cvetala je u XIV veku n. e. Škola Šaiva Sidhanta, koja je bila popularna u južnoj Indiji, vidi u du-

šama i zlu koje zarobljava duše, substance različite od Šive. Ona je učila doktrinu atomističke individualnosti, karmi i materiji. Spasenje postignuto milošću boga Šive, sastoji se u oslobođenju svih ovozemaljskih stega, robovanje duše karmi a kao krajnji cilj potpuno stapanje sa dušom boga. Škola Virašaiva, poznata i pod názivom lingajata, čiji je simbol linga (falus boga) u Šivi vide proporeklo svega. Pomoću svoje moći on se razdelio u boga i mnoge individualne duše. Sledbenici škole treba da teže da se sjedine sa Šivom putem naklonosti prema bogu, koja živi u njihovoj najdubljoj unutrašnjosti i fanatizmu. Cilj se postiže milošću boga, a nagrada je večno blaženstvo: »ko uspe da živi u Šivi, taj je večno blažen«. (Pripadnici škole nose simbol linje u maloj kapsuli obešenoj oko vrata). Najveći broj pripadnika lingajata ima u narodu Kanada (južna Indija). Oni ne priznaju sve zakone o kastama i zato se razlikuju od drugih pripadnika hinduizma. Osim toga, kod njih nema zabrane preudavanja udovica.

Pripadnici sekete šaktizma veruju u iskonu snagu polova, uglavnom ženskog. Za njih je boginja Durga majka i gospodarica sveta. Ritual je po tipu sličan ritualima tantrizma, a ideja vodi poreklo od primitivnih verovanja u svetost oplodnog faktora, a s druge strane od materijalističkog shvatanja života koje je cvetalo u pred-budističko doba.

U XVI veku n. e., pod uticajem islama, nastale su sekte koje su težile sinkretizmu hinduizma i islama (Kabir i Dadu). Osnovani idejni postulati bili su: zabrana idola u kultne svrhe i jedinstvo svih bogova. Oni su propovedali da samo uronjavanje u sopstveno biće dovodi do unije sa bogom, a ne »nadobudna učenost, kako upražnjavaju neki brahmanski pedanti i muslimanski kazisi« (Kabir).

Pod evropskim uticajem nikla je sekte Brahmo Samadž, koju je 1829. godine osnovao Ram Mohan Roj, »otac savremene Indije«. On prolazi u svim religijama sveta zajedničku osnovu: mono-teističku prareligiju. Propovedao je borbu protiv kulta idola koji su uzrok mnogim verskim zastranjivanjima, te od vere doveli do praznovorce.

Religiju bez idola propovedao je Dajamand Sarasvati. Godine 1875. osnovao je »Zajednicu Arijaca novoprobudenog života«. Ustao je protiv autoriteta Veda, ali je i pored toga u njima našao suštinu koju je pokušavao da protumači suviše smelim interpretacijama, tvrdeći da su starim Indijcima bili poznati svi naučni pronašasci i sva današnja tehnička dostignuća.

Sektu Radhasvami osnovao je, 1861. godine Šiv Dajal Sing. Za osnovu svoje doktrine uzeo je učenje Kabira. Sekta je vremenom postala zajednica mističara, koji su veština joge razvili do maksimuma, a filosofiju joga doveli do apsurdra.

Bengalac Orabindo Ghoš (1872 – 1950), pripadnik učenja joga, i dobar poznavalac evropske filosofije, osnovao je svoju školu u Pondišeriju. On je propovedao svoje novo učenje, spojivši filosofije Indije i Zapada. Pokret je u svoje vreme bio značajan i imao je veliki broj pristalica. Ovom sintezom Ghoš je pokušao da ukaže na put stvaranja nadčoveka, gde je značaj i uloga božanskog svedena na minimum, a u izvesnim teorijama čak i negirana.

XIX vek bio je ploden u pogledu nicanja novih sekte ili tzv. »zajednica«. Tako je doktrina sanatana dharma (večna religija ili večni Zakon) idejno vezana za ortodoksnih hinduizam, bila povod nicanju manjih verskih škola. Jedna od tih je hindu mahasabha (Velika zajednica hinduista) imala priličan politički i socijalni značaj u svoje doba.

Vivekananda Svami (1863 – 1902), učenik Ramakrišne, bio značajan verski učitelj i misilac. Živeo je dugo godina u Čikagu gde je propovedao, sa uspehom, filosofiju Vedanta, tako da je u mnogim gradovima SAD nikao veliki broj Zajednica Vedanta. Vrativši se u Indiju 1897. godine osnovao je Misiju Ramakrišna, koja je postavila sebi u zadatku osnivanje socijalnih ustanova, kao bolnica i raznih oporavilišta širom Indije, a kasnije i u svim onim zemljama gde žive Indijci u većim grupama (južna i istočna Afrika). Pored verskih i socijalnih programa, cilj je bio i popularisanje Vivekanandine filosofije. Ovaj bengalski naučnik i verski učitelj, koji je iz sebe ostavio niz korisnih izreka i mudrosti, obradivao je učenje Vedante, ali je i odavao puno priznanje raznim indijskim bogovima, Hristu i islamskim svetiteljima, a sam se duhovno izdigao iznad svih bogova i bezličnog Apsolutnog. Misija Ramakrišne pokušala je da izmiri razna indijska i neindijska verovanja i kultove i da ih objasni u smislu vedantskog univerzalima. Popularnost sekte bila je, a još je i danas, velika i aktivna, ne samo u Indiji, nego i van nje (Kalifornija i Evropa) (Danas je na Zapadu najpopularnija seka Hare Krišna).

U Indiji još uvek niču mnoge sekte, sa propovednicima i reformatorima, osnivačima raznih društava, kanalisanih u smislu sinkretizma ideja profane i verske filosofije. Jedan od najpoznatijih je J. Krišnamurti (rođen je u južnoj Indiji 1895. godine), poznat u Evropi i Americi. Počeo je da propoveda u krugu teozofskih društava. Kasnije je oblikovao sopstvenu filosofiju, čija je osnova humanizam, savršena meduljudska tolerancija i univerzalna ljubav.

Hinduistički festivali igraju značajnu ulogu u religioznom i društvenom životu Indije. Broj festivala je velik, verskog su karaktera, manje narodni običaji u okviru popularnih narodnih legendi.

Postoje sedam tzv. svetih hinduističkih gradova u kojima su festivali specijalno značajni: Varanasi (Benares), Hardvar, Oudh, Dvarka, Mathura, Kančipuram i Udaipur. Pored ovih, najčuveniji su festivali u Puriju (država Orisa) u kome se slavi festival boga Da-ganatha, kao i u Madura, centar dravidskog šivizma. Pomenuli smo Holi, festival proleće i boja, danas jedan od najpopularnijih.

Hinduistički brak je u Indiji, snažnije nego kod drugih naroda, oduvek bio deo religije. Formulisan u Vedama, ostao je do danas manjeviše nepromjenjen. Variranje rituala uslovio je samo formalne modifikacije, dok je suština ostala intaktna. Kao i kod ostalih naroda, i ovde je brak »naredba bogova«. U staroj Indiji postojalo je osam tipova braka, od kojih svaki nosi ime nekog boga ili natprirodnog bića. Svaki tip braka prati po neka mitološka priča.

Cetiri prva su legalna; njih blagosiljavaju brahmanski sveštenici, a ostali su »nedostojni pobožnih ljudi«. 1) Brahma brak je najsvetiji i najlegalniji. Devojka, bogato darvana, daje se muškarcu iste kaste, posle komplikovanog verskog i običajnog ceremonijala, pri kome su vatreći žrtvenik, recitovanje himni i bajalica, bili najznačajniji elementi svadbenog obreda. 2) Daiva brak je onaj kada otac daje svoju kćer na dar ritualnom svešteniku, u okviru svojih obaveza prema hramu i bogovima. Pretpostavlja se da je ova vrsta braka potekla iz vremena ljudske krvne žrtve, kada su nevine mlade devojke prinošene na žrtvenik, verujući da se venčava sa bogom. Iz tog braka regrutovane su devadase, hramovne igračice i prostitutke. 3) Arša je isto tako normalan crkveni brak, samo se uz devojku, umesto propisanog miraza, daje samo jedna krava i jedan bik. 4) Pradapat je takođe crkveni brak, ali otac daje mlađicu samo devojku bez miraza i bilo kakve finansijske nadoknade. Ovaj brak je bio popularan među siromašnim pripadnicima kasta. 5)

Gandharva je brak iz ljubavi. I on je poštovan u izvesnom smislu iako nije u verskom pogledu obavljen lege artis, već tajno zaključen, nekad sa znanjem roditelja i objavljinjem veridbe. Gandharva brak je imao praktičnu svrhu, jer je omogućavalo devojkama koje predu prvo doba puberteta da dobiju muža. Osim toga bio je često praktikovan kod pripadnika kaste kšatrija (ratnika). Specijalna vrsta Gandharva braka je bila svajamvara – brak po slobodnom izboru. Dešavalo se da devojka, bez znanja roditelja, noću, napusti kuću i pobegne voljenom čoveku. Hramovni, ili bilo kakav ceremonijal u ovom slučaju nije se obavljao. Tip Gandharva braka bio je inspiracija za mnoge romantične priče u starovekovnoj indijskoj literaturi i epskoj poeziji (Šakuntala). 6. Apsara brak je onaj kada otac proda devojku. Premda ga verski zakoni nisu priznavali, društveni su se prema njemu odnosili bez kriticizma. 7) Rakšasa je brak otmicom bez pristanka devojke. Praktikovala ga je uglavnom ratnička kasta, dok ga je religija odbacivala i smatrala ilegalnim, premda su ceremonije u okviru narodnih običaja bile obavljane. Ovakve brakove zaključivali su ratnici posle nekog vojnog pohoda sa zarobljenicima koje su sobom dovodili. Paišača, ili brak iznuden silovanjem devojke koja je bila pijana ili usnula, ili pak mentalno poremećena. Crkva je prokletila ovaj brak, a nosi ime prema raskalašnom demonu Paišačiju. Bilo kakav obred u ovoj vrsti braka bio je isključen. Osim pripadnika kaste kšatrija, svi ljudi koji bi zaključili ovakav brak bili bi strogo kažnjavani.

Pretpostavlja se da danas ima nešto više od pet stotina miliona hinduista, uglavnom Indijaca. Van Indije, hinduizam ispovedaju delovi Burme, Malaje, Fidija, Trinidadada i južne Afrike. U SAD i u Evropi ima nešto pripadnika novije bengalske varijante kasnih hinduističkih sekta.

¹⁾ Karma, oblik zakona za dela čoveka za život, koja uslovjavaju sudbinu duše posle smrti, u okviru ideje transmigracije: da li će biti ponovo rođen i u kom obliku

parapsihologija

nenad šaponja

PRVI ČOVEK

da ne postoji
ne bi me katkad šibal

MUDRAC

kad bih otišao
preostatak bi tim činom hranio svoje vreme

kad bih se vratio
bio bih tu
i ne bih mogao biti negde drugde

NAIVČINA

čim kažem
ovde sam
iako mislim da mogu odigrati tu igru
i reći
tamo sam

kad me je zaboravila
ja sam i dalje voleo njenu sliku

kad sam zaboravio sliku
ona je umrla

hteo sam otići na pogreb
ali nisam znao kako da se rodim

OPĆINJAVANJE

na svaki mamac
dolazi po jedno jato

vlast li pamet
izabranik zapravo bira

želje veće od varke
razbucaju je lako
a ja kad sam varka
ne mogu uživati svoje čini

LJUBAVNA ISPOVEST

volela me je do te mere
da sam i sam počeo da volim

OKRILJAVANJE

kad vlast ne zna da je vlast
ona može da moli

kad vlast moli
podanici izigravaju vlast

kad podanici izigravaju vlast
potpuno ropstvo ih goni na beg

kad podanici beže
otkriva se nova želja za vlašću

tad skupim svoje podanike
i kažem im
da nova vlast ustvari i ne zna da je vlast
i nimalo se ne osetim izvan nje

UTISKIVANJE

dva ugla
dve boje

kako onda da verujem u sebe

DRUGI ČOVEK

da se ne bojim svoje glave
uzeo bih drugu

isto tako svoju

OČI

još samo priznanje
da upaljen ugaj
uteruje nelagodnost
premda greje
dok me boje zgaslog
pune toplinom
koje već nema